

Okeandan gələn fəlakət: sunami

5 noyabr Ümumdünya Sunami Məlumatlandırma Günüdür

pelənməsi səbəbindən kənd təsərrüfatı məhv olduğu üçün 90.000-dən çox insan həyatını itirdi. Partlayış səbəbindən həmin il Şimal yarımkürəsində yay olmadı və bu na görə də kənd təsərrüfatı işləri tamamilə dayandı.

Qasırgalar da sunamilərə səbəb ola bilər. Sunamilərin 80 faizi Sakit Okeanda yaranır. Sunami dalğaları ənənəvi sualtı cərəyanlardan ve ya dəniz dalğalarından fərqlidir, çünki onların dalğa uzunluqları daha uzundur. Sunami əvvəlce sürətli artan qabarmaya bənzəyə bilər, buna görə də qabarma dalğası adlanır. Sunamilər ümumiyyətə dəqiqə və saat arasında dəyişkən dövrləri olan bir sıra dalğalardan ibarətdir. Böyük fəlakətlər onlara metr hündürlükdə dalğaların nəticəsində yaranı bilər. Sunamilərin təsiri sahil əraziləri ilə mehdudlaşsa da, onların dağdıcı gücü çox böyük ola bilər və bütün okean hövzələrinə təsir göstərə bilər.

Bəzən dəniz dibində zəlzələ və ya vulkan püskürməsi baş verir. Bu hadisələr dəniz suyunda tarazlığın pozulmasına səbəb olur və okean dibi boyunca yayılan uzun dalğalar yaradır.

Sunami, okeanda və ya dəniz dibində qəfil sualtı hərəkəti nəticəsində böyük miqdarda su, məsələn, böyük zəlzələ, vulkan püskürməsi, sürüşmə və ya nadir hallarda meteoritin düşməsi nəticəsinde baş verir. Bu hadisələr dəniz suyunda tarazlığın pozulmasına səbəb olur və okean dibi boyunca yayılan uzun dalğalar yaradır.

Sunami baş verməsi üçün dəniz dibində böyük bir su hövzəsini qəfildən yerində tərpədən bir hadisə olmalıdır. Sunamilərin ən böyük səbəbi dəniz dibi zəlzələləridir və dəniz dibində əhəmiyyətli dərə-

ri suyu okean dibində səthə doğru itəleyir. Bəzən sahile çatlıqdə kilometrlərle irəliləyə bilirlər. Bu dalğalar açıq dənizdə saatda 800 kilometrə qədər sürətli hərəkət edir, lakin hündürlüyü çox da böyük deyil. Daha dayaz su səviyyəsinə çatlıqdə dalğalar yavaşlaşır.

Dalğanın sürəti qəfildən azalır və sonra güclənir. Dalğanın uzunluğu bəzən 30 metrə çata bilər. Tro-

nüvə sınaqlarıdır.

Tarixin ən böyük sunamisi bizim əsrə bas verdiyi üçün hamımız bunun şahidi olduq. 2004-cü ilde Hind okeanında, Sumatra adasının sahilində baş vermiş 9 bal gücündə zəlzələ nəticəsində 2 miliona yaxın insan evsiz qalmış, 230 min insan həyatını itirmişdi. 1815-ci il aprelin 10-da İndoneziyanın Sumbava adasındaki Tambora vulkanının püskürməsi, lava püskürməsi nəticəsində 12.000 insan həyatını itirdi, daha sonra isə kül sə-

Azərbaycan
Respublikasının
Medianın İnkışafı
Agentliyi

*Yazı Azərbaycan Respublikasının Medianın
İnkışafı Agentliyinin maliyyə dəstəyi ilə
“ekologiya və ətraf mühitin mühafizəsi
“istiqaməti çərçivəsində hazırlanıb*

pik siklonlar kimi bəzi meteoroloji şərait, fırıldanalar zamanı dəniz səviyyəsinin çox yüksələsi halında böyük aşağı təzyiqli ərazilər yarada və sunamilərə səbəb ola bilər.

Sunamiləri proqnozlaşdırmaq demək olar ki, mümkün deyil. Sahil suları qəfildən geri çəkilərsə, bir neçə dəqiqəlik xəbərdarlıq müm-

kün ola bilər. Bu, dalğalar arasındakı boşluq dalğanın zirvəsindən əvvəl sahile çatlıqdə mümkündür. Dəniz suyu nə qədər dərindirsə, dalğalar bir o qədər sürətli hərəkət edir. Məsələn, Sakit Okeanın ortasında orta dərinlik 4000 metrdir və bu dərinlikdə sunamilər saatda 720 km (450 mil) sürətlə yayılır.

Bu sürət təxminən reaktiv təyyarenin sürətinə bərabərdir. İki dalğanın arasındakı məsafə 200 km-ə qədər ola bilər.

Sunamilərdə insan faktorları birbaşa fəlakətlərə səbəb olmasa da, müəyyən dərəcədə təsiri var. İnsan tərəfindən törədilən ətraf mühit dəyişiklikləri, qeyri-kəfi inşaatlar və fəlakətlərə hazırlığın olmaması da səbəbdür. Xüsusən də sahil ərazilərində tikinti və çirkənmə, sunamilərin təsirini artırı bilər. Sahildəki qorunan ərazilərin məhv edilməsi dalğaları daha dağdıcı hala gətirə bilər.

Lale Mehrali